

CERKVENOPRAVNO IN POLITIČNO OZADJE METODOVEGA POSLANSTVA

Metodovo cerkveno poslanstvo lahko razumemo le v okviru politično-pravnih ustanov njegove dobe. To obdobje je izrednega pomena, ker začetek razkola med Rimom in Bizancem vnaša razpad v enoten pravni red. Vzhodno pravo ostaja zelo statično, obenem pa postaja vedno bolj območno pravo bizantinske Cerkve. — Pravo latinske Cerkve je bolj dinamično. Viden je močan vpliv irsko-škotskega in anglo-saksonskega misijonskega prava (korni škofje, vloga metropolitov). Še močnejši je vpliv germanskega prava (fevdalni red, zasebno pravo, beneficij ipd.). — Vpliv slovanskih narodov na obči cerkveni red je žal še neobdelan. Metodovo cerkveno poslanstvo je bilo zaradi političnih razmer kratkotrajno, vendar je v območnem pravu zapustilo močne sledove. Vpliv Metodovega poslanstva na območno pravo srednje Evrope žal še ni raziskan.

Methodius' ecclesiastical mission can be understood only against the background of political and legal institutions of his time. It was a time of great significance, because the beginning of the schism between Rome and Byzantium was already breaking up the existing legal order. Eastern law remained very static, at the same time becoming more and more the particular (regional) law of the Byzantine Church. — The law of the Latin Church was more dynamic. It was noticeably influenced by Irish-Scottish and Anglo-Saxon missionary law (corepiscopi, the role of metropolitans) and even more by Germanic law (the feudal order, private law, benefices). — The impact of Slavic peoples on the general ecclesiastical order has not been sufficiently investigated. Due to political circumstances, Methodius' mission was a short one; but it greatly influenced the regional law.

0 Metodovo cerkveno poslanstvo lahko razumemo le v okviru politično-pravnih ustanov (institutov) njegove dobe. Obdobje od 2. trulanske sinode (692) do cerkvenega razkola med Rimom in Carigradom (1054) je v razvoju političnih in pravnih ustanov izrednega pomena.

1 Delitev enotnega pravnega reda.

Dotedanje skupno pravo krščanskega sveta je doživljalo velike pretese. Idejo vesoljnosti Cerkve je izpodrivala težnja po enakopravnosti Carigrada z Rimom. Želje Bizanca po cerkveni samostojnosti so se odražale v zavestnem oblikovanju posebnega prava bizantinske Cerkve. Hkrati pa so izginjale iz zahodnega cerkvenega prava ustanove vzhodne Cerkve. — V pravu latinske strani so se začele uveljavljati pravne ideje otoških irsko-saksonskih in germanskih ljudstev. Odtujitev med vzhodom in zahodom se je poglobljala v duhovnem življenju in filozofiji. Oblastiželjnost, politični prevrati, občasna neobgledenost in nemoč papeštva, predvsem pa ikonoklazem (726—840) so te odnose še poslabšali.

Razkol so pripravljali tudi bizantinski cesarji, ki so se trudili, da bi bizantinski patriarhat osamosvojili od Rima ali postavili na njegovo mesto. Kriza je izbruhnila že 857. leta, ko je cesar odstavil patriarha Ignacija in na njegovo mesto imenoval izredno učenega laika Fotija, ki je bil odličen govornik in izboren zagovornik bizantinske duhovnosti in političnih ambicij. Po zaslugi odločnega papeža Nikolaja I., enega izmed največjih mož tistega časa, je bil začasni razkol ozdravljen. — Na dramatičen način je razkol zapečatila bula o izobčenju, ki jo je v Carigradu položil na oltar papeški legat 16. julija 1054.

Čeprav je rimska Cerkev v moči papeževega poslanstva ostala univerzalna — katoliška Cerkev, je vseeno vedno bolj postajala samo latinska Cerkev. Ta značilnost pa se odraža predvsem v njenih pravnih ustanovah.

2 Vloga misijonov. — Odtujitev med Rimom in Carigradom je bila značilna tudi za misijonsko dejavnost, ki je bila v veliki meri pod vplivom političnih in državnih idej vzhoda in zahoda. Bizanc je bil še vedno prepričan, da lahko z dejavno politiko ohrani rimsko cesarstvo pred vsemi napadi in viharji in kot varuh in dedič antike ostane svetovno cesarstvo, Sirijo in Egipt so zasedli Arabci; ljudje so jih zaradi tolerantne politike, predvsem pa zaradi ikonoklazma sprejeli kot osvoboditelje. Na vrata cesarstva so trkali tudi slovanski narodi.

2.1 V ta čas spada bizantinska misijonska dejavnost pri ukrajinskih Hazarih, pokristjanjenje Bolgarov in poslanstvo Cirila in Metoda v Panoniji in na Moravskem. Mirno lahko rečemo, da so bili misijoni v službi političnih idej. Po pokristjanjenju naj bi se bilo območje Črnega morja in Podonavja tesneje povežalo z vzhodnim cesarstvom. To je bilo toliko pomembnejše zaradi izgube jugovzhodnega dela cesarstva in vedno večjega pritiska islama.

2.2 Misijon irsko-škotskih menihov v zahodni Evropi v začetku ni bil v službi države; služil je le obnovi in utrditvi Cerkev. Isto velja tudi za misijon anglosaksonskih benediktincev (Bonifacij 672—754). Po svoji ideji so bili misijoni med Nemci v službi Cerkve in papeštva. Z utrditvijo cerkvene organizacije pa se je nehote pripravljala pot politični ekspanziji frankovskega kraljestva. Očitno se je tega poslužil Karel Veliki, ki je izrabil pokristjanjenje Sasov za svoje politične namene. Ko ga je papež Leon III. leta 800 okronal za cesarja, se je ustanovilo zahodno krščansko cesarstvo in misijoni so dobili politični značaj. Nemški misijonarji so se že zavestno naslanjali na moč državne oblasti. Izjema je bil cesar Oton III. Pri pokristjanjenju Poljakov misijoni niso potekali po tirnicah državnih interesov.

2.3 Tretjo obliko misijona, ki ni bil pod vplivom niti vzhodnega niti zahodnega cesarstva, so pospeševali papeži, predvsem Nikolaj I. in njegov naslednik Hadrijan II. — Najprej naj omenimo bolgarski misijon. Ta ni bil pod vplivom politične oblasti; papeži so hoteli odločno obvarovati bolgarsko Cerkev pred vplivi Bizanca. Pred vrati Carigrada so utrjevali rimski cerkvi zvesto cerkveno organizacijo. Toda uspehi so bili kratkotrajni, Bolgari so bili kmalu priključeni bizantinski Cerkvi. — Srečnejšo roko je imel Rim pri slovanskem misijonu Cirila in Metoda. Čeprav jih je cesar poslal z namenom, da bi zavaroval interese bizantinskega cesarstva ob Donavi, sta z genialno cerkveno politiko postavila temelje samostojnega papeškega misijona. S slovanskim bogoslužjem sta dosegla izreden vpliv na slovanska ljudstva, utrdila krščanski nauk in izpodrinila nemške misijonarje. Povedati je treba, da so bili tudi zahodni misijonarji večji slovanskega jezika, vendar so bili nosilci političnih idej zahodnih vladarjev in s tem nasprotniki slovanske neodvisnosti, h kateri so težili slovanski knezi v Panoniji in na Moravskem. — Notranji cerkveni spor med bavarskimi škofi in Salzburgom na eni strani ter Metodom na drugi je bil neizogiben, logična posledica političnih razmer. Že Pipin (751—768) je namreč določil Oglej, Salzburg in Passau za nosilce jugovzhodnega misijona. Karel Veliki je določil Dravo za mejo proti Ogleju in Salzburg za nosilca panonskega misijona.

Papež Hadrijan II. je postavil Metoda za metropolita izpraznjene sremske metropolije in s tem za območnega predstojnika panonske Cerkve. Potek spora s Salzburgom in bavarskimi škofi, ki je (logično) temu sledil, nam je vsem dobro znan. Odpor Salzburga in bavarskih škofov je začasno zlomil papež Janez VIII., toda po smrti Metoda je slavila zmago zahodna državna ideja. Pregnani slovanski misijonarji so se razkropili med južne Slovane, kjer pa se je vedno bolj utrjeval vpliv bizantinske Cerkve.

Z uničenjem slovanskega misijona je bila prizadeta kulturnemu razvoju srednje Evrope velikanska škoda. Prenehal je oplajajoči duh grškega vzhoda, vpliv slovanskih političnih in organizacijskih pravnih zamisli pa se je ohranjal le v območnem — partikularnem pravu. In ravno to je skoraj povsem neraziskano področje, ki bi gotovo marsikaj osvetlilo v zgodovinskem razvoju cerkvenega prava in vse srednjeevropske kulture.

Pravo vzhodne Cerkve je postalo vedno bolj bizantinsko in izrazito statično. Na zahodu pa vidimo izredno pester razvoj posameznih pravnih ustanov. Razvoj pravnih ustanov, tj. papeških poslancev, metropolitov, krajevnih in kornih škofov, ima za razumevanje Metodovega cerkvenega poslanstva še poseben pomen.

3 Razvoj nekaterih pravnih ustanov. — Pravni red takratne dobe je bil zakoreninjen v avguštinski ideji dveh nosilcev vesoljnega krščanskega reda; papeža in cesarja. V sporih med papežem in cesarjem ni šlo za spor dveh pravnih sistemov, le za vprašanje, kje in kakšna oblast v posameznih primerih pripada papežu in kaj cesarju. Spori so bili predvsem o tem, katera od obeh vrhovnih oblasti ima pristojnost v določenem primeru. Cerkev ni ustanova države; ima samostojno zakonodajo, ki jo uresničuje predvsem v papeških dekretalih in vneto varuje svojo vrhovnost in neodvisnost.

3.1 Velike spremembe opazimo najprej v ustanovi apokrizarija, to je papeževega poslanca na cesarskem dvoru v Carigradu. Njegova oblast se vse redkeje omenja, v dobi ikonoklazma papeži prenehajo pošiljati v Bizanc svoje stalne zastopnike. — Odločilno besedo v duhovnih zadevah dobijo apostolski vikarji, ki pa niso več vezani na določen škofijski sedež. Vikariat v Solunu je cesar Leo Isaricus podredil carigrajskemu patriarhu. — Na zahodu se ustanovi apostolski vikariat za Anglijo. Jurisdikcija se sicer prilagaja posebnim nalogam, ki jih opravljajo apostolski vikarji, vendar pa imajo redno neke naloge in papeška pooblastila. V prvi vrsti gre za cerkveno nadzorstvo — pravico do vizitacije in pravico sklicevati plenarne koncile in jim predsedovati.

Še posebej pomembni so bili misijonski **l e g a t i**, med katerimi sta najimenitnejša Bonifacij in Metod. Ta služba je bila vezana na določeno osebo, ni bila stalna. Njihova naloga je bila organizirati cerkveno upravo na obsežnih misijonskih ozemljih. Bonifacij je bil nosilec palija in je svojo službo izvrševal kot legat apostolskega sedeža. Imel je pravico imenovati in posvečevati škofo in sklicevati koncile. Pod njegovo oblastjo so bili misijoni v francoskih in nemških deželah. Podobno oblast je v času papeža Hadrijana II. imel Metod v Panoniji.

Sredi devetega stoletja so bili zelo pogosti papeški legati z izredno obsežnim delokrogom. Njihova pristojnost se je raztezala tudi na politična področja. Povsem so zasenčili pomen apostolskih vikarjev. K takemu razvoju so pripomogli tudi škofje, ki so bili raje pod neposredno oblastjo papeževega legata

kot pod oblastjo stalnega apostolskega vikarja, ki je često izrabljaj položaj v korist svoje škofije.

Legati so bili redno nosilci posebnih pooblastil, politične ali mešane narave. Bili so posvečeni škofje, posvečeni prav zaradi take službe. Imeli so posebne častne pravice in predsedstvo koncilov. Ker so bili deležni papeževih pooblastil, so v posameznih pokrajinah imeli nadoblast nad krajevnimi Cerkvami. Navodila in pravice so bile navadno določene v pismu, ki je bilo namenjeno določeni osebi, kralju, knezu ipd., h kateri so bili poslani. Novi legati so se imenovali legati constituti, legati ordinarii ali legati a latere, kar je najvišja stopnja papeževga zastopstva.

3.2 Za ustanovo metropolitov je značilno, da se v tem obdobju njihova oblast manjša. Četrty carigradski koncil (869—870) je to ustanovo pravno opredelil. Določene so bile pravice metropolitov pri imenovanju škofov, vendar predvsem v skrbi, da bi preprečili vmešavanje svetne oblasti. Opredeljena je bila tudi pravica priziva diakonov in duhovnikov na metropolita. Drugače pa so bile določbe tega koncila namenjene v prvi vrsti utrditvi patriarhove oblasti. Metropolitom je bila naložena dolžnost udeleževati se koncilov, ki jih skliče patriarh pod kaznijo suspenze ali celo odstavitve. Škofje so dobili pravico priziva na patriarha zoper odločbe metropolitov. Za ekskomunikacijo škofov ali metropolitov je bil pristojen samo patriarh, sosednji metropoliti so bili izključeni iz tega postopka. — Pravno je bila opredeljena tudi pravica vizitacije, vendar samo v cerkvenih zadevah. Metropolitom je bila zagrožena kazen odstavitve, če bi zanemarjali dolžnost vizitacije ali če bi nalagali svoje dolžnosti na ramena pokrajinskih škofov. Nadzor in izvršna oblast nad metropoliti je pripadla patriarhu.

Na zahodu je imel pomembno reformno vlogo Bonifacij; ta je pri papežu dosegel potrditev treh metropolij in sam postal metropolit v Mainzu. V svojih prizadevanjih je želel napraviti metropolitte za vezni člen med papežem in škofi. V smislu papežu vdane reforme naj bi bili metropoliti sprejemali palij iz papeževih rok in pred njim izpovedali vero. Zaradi številnih nasprotovanj Bonifacij ni povsem uspel. Njegove zamisli je nadaljeval Karel Veliki, vendar z določenimi državnimi interesi. Za cesarja metropolit ni bil samo vmesna instanca med škofi in papežem: bil naj bi zvest izvrševalec v cerkveno politiko vključenih državnih zamisli. Opazna so tudi prizadevanja za čim večjo samostojnost metropolitov nasproti Rimu. Temu so se odločno uprli papeži in škofje.

Rimu je uspelo uveljaviti načelo, da so *causae maiores* pridržane papežu. Metropoliti so si morali v treh mesecih izprosi pri papežu palij, sicer niso mogli izvrševati določenih posvečevalnih in vodstvenih opravil. Pravni položaj metropolitov se je spremenil do take mere, da so prenehali biti vrhovni cerkveni dostojanstveniki v provinci; izgubili so skoraj vse pravice nad pokrajinskimi škofi in ostalo jim je samo še častno mesto med škofi.

3.3 Naziv nadškof se je pojavil v 8. stol., vendar ne kot sinonim za metropolita, ampak samo kot častni naslov. V 9. stol. so vsakega metropolita imenovali nadškof, ni pa bil vsak nadškof tudi metropolit. — Že v 8. stol. zasledimo za pokrajinske škofe izraz *s u f r a g a n*, vendar je ta naziv označeval tudi klerika, ki je bil škofov pomočnik na določenem ozemlju. — Območje metropolije ali cerkveno pokrajino so imenovali *diocesis*, škofijo pa *paroecis*.

5.4 Ustanovitev novih škofij je bila velikokrat v službi državne politike. Vedno bolj pa se je uveljavljala tudi papeževa beseda. Veliki misijonarji kot Vilibrord, Bonifacij in Metod so ravnali pri ustanavljanju mimo volje vladarjev v moči papeževe oblasti. — Pri delitvi škofij je veljalo načelo, da morajo soglašati provincialni škofje in metropolit. Tudi pri delitvah se je vedno bolj uveljavljala papeževa avtoriteta, čeprav se je tudi tukaj večkrat upoštevala volja države, ki se je znala soodločujoče uveljaviti v cerkveni politiki.

Značilnost misijskih področij, ki niso imela organizirane trdne cerkvene organizacije, so bili škofje brez ozemlja. Znani so sloviti potujoči škofje kot Rupert, Emeran in Korbian.

Reformno gibanje, ki ga je vodil Bonifacij v tesni povezavi s papežem Gregorjem III. (731—741), je položilo temelje cerkveni organizaciji. V tem času so bile ustanovljene škofije v Passauu, Salzburgu in Regensburgu. Bonifacijeva reforma pomeni konec ustanove potujočih škofov. Vendar se je ustanova potujočih in samostanskih škofov ohranila v drugačni obliki. Nekateri krajevni škofje niso imeli škofovskega posvečenja in so se ukvarjali s svetnimi zadevami, zato so v upravo škofij pritegnili škofove brez pravega škofijskega naslova. Postavljali pa so jih tudi za upravitelje določenega dela škofije. Za take škofove je bilo značilno, da niso imeli lastne vodstvene oblasti, ampak poverjeno od krajevnega škofa. — Podobna pravna ustanova so bili tudi episcopi vocati.

Že nicejski koncil (325) je določil, da v enem mestu ne moreta biti dva škofa. Pod vplivom irsko-škotskih običajev, da so posvečevali tudi škofove brez škofij, je prišlo do sprememb, ki kažejo, kako velik je bil vpliv otoških menihov in misijonarjev v času pokristjanjenja Evrope. Omenimo naj škofa Modesta, ki ga je salzburški škof Virgil I. 755 poslal na Koroško s pravico posvečevati cerkve in deliti klerikom redove.

Pismo papeža Zaharija iz l. 747, namenjeno Pipinu, nam pojasnjuje, kako se je ustanova takih škofov razvila v institut splošnega prava. Papež se sklicuje na antijohijski koncil (341), ki je določil, da so tisti, ki so bili poklicani v službo kornih škofov, pravi škofje in smejo na področju, ki jim je zaupano, deliti nižje redove in posvečevati diakone, duhovnike pa le s pristanikom nadrejenega krajevnega škofa. Slednji je imel tudi pravico imenovanja kornih škofov. Od tega pisma naprej je bil korni škof ustanova splošnega prava. Srečujemo jih predvsem na Bavarskem in Alpskih deželah. Italija, Španija in Afrika te ustanove ne poznajo. Iz pravnih virov lahko razberemo, da so korni škofje lahko delili birmo, posvečevali cerkve in oltarje, delili nižje redove in preobleko redovnic, pod določenimi pogoji pa tudi višje redove. Nadzorovali so kler in versko življenje vernikov, vendar vedno pod vodstvom krajevnega škofa. Udeleževali so se koncilov in podpisovali akte za krajevnimi škofi pred ostalim klerom.

Boj proti kornim škofom se je začel v devetem stoletju. Reformno gibanje je hotelo narediti red pri vodstvu škofij; krajevni škofje naj bi sami neposredno vodili škofije. Istočasno se je začelo oporekati veljavnosti škofovskih posvečenj brez določenega naslova (titula). V boju proti kornim škofom so zlorabljali tudi ponarejene listine — zbirke Hispana-Augustodunensis, Benedikt Levita, Pseudo Izidor. — Ustanova se je ohranila na Bavarskem in Koroškem še do desetega stoletja, na Irskem pa celo do trinajstega.

V tej zvezi naj omenimo še škofe, ki so jih pregnali Saraceni in so iskali zavetja pri severnih sobratih. Trulanska sinoda (692) je izrečno določila, da pregnani škofje ohranijo pravico naslova do svojih škofij. Te škofe so uporabljali za pomoč večjim škofijam, v 9. in 10. stol. pa že posvečujejo njihove naslednike, se pravi na naslov škofij, ki jih dejansko ni bilo več. Tu je začetek poznejše ustanove naslovnih škofov »in partibus infidelium«.

Literatura

- J. Bernhard, *Der Vatican als Weltmach*, München-Leipzig³ 1949.
 Y. Congar, *Diversités et Communion*, Paris 1982.
 H. E. Feine, *Kirchliche Rechtsgeschichte*, Köln-Graz⁴ 1964.
 F. Grivec, *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod*, Celje 1963.
 F. Heiler, *Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus*, München 1941.
 Ph. Hugles, *History of the Church*, London 1948.
 J. Lortz, *Geschichte der Kirche in ideengeschichtlicher Betrachtung*, Münster 1950.
 N. Milasch, *Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirchen*, Mostar² 1905.
 W. M. Plöchl, *Geschichte des Kirchenrechts I*, Wien-München 1955.
 H. Rahner, *Abendländische Kirchenfreiheit*, Einsiedeln-Köln 1945.
 K. Reuss, *Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten bis Bonifaz VIII.*, Paderborn 1912.
 J. B. Sägmüller, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts*, Freiburg³ 1914.
 H. Scott, *The Eastern Church and the Papacy*, London 1928.
 F. X. Seppell-Löfler, *Papstgeschichte*, München 1949.
 A. Sicke, *Die entwicklung des Metropolitanwesens*, Marburg 1899.
 S. Taurouca, *Ecclesia in Imperio Romano-Bizantino*, Roma 1935.
 J. Zeiller, *L'Empire romain et l'Eglise*, Paris 1928.
 Zitja Konstantina Cirila i Metodija, Zagreb KS 1985.

ZUSAMMENFASSUNG

Die kirchliche Sendung des Methodius kann nur im Rahmen der politisch-rechtlichen Einrichtungen seiner Zeit richtig verstanden werden. Und gerade diese Zeit war von einer ungeheueren Bedeutung, weil die Kirchenspaltung zwischen Rom und Byzanz einen Zusammenbruch der einheitlichen Rechtsordnung zur Folge hatte.

Das Recht der Ostkirche blieb sehr statisch, zugleich aber wurde es allmählich bloß zu einem Regionalrecht der byzantinischen Kirche. Das Recht der lateinischen Kirche war dynamischer. Es gab dabei einen starken Einfluß des irischschottischen und angelsächsischen Missionsrechts (Chorbischöfe, die Rolle der Metropoliten). Noch stärker war der Einfluß des germanischen Rechts (Feudalordnung, Privatrecht, Benefizium usw.).

Der Einfluß der slawischen Völker auf die allgemeine Kirchenordnung bleibt leider weiterhin unergründet. Die kirchliche Sendung des Methodius dauerte wegen der damaligen politischen Verhältnisse nur eine kurze Zeit, es wurden jedoch im Regionalrecht tiefe Spuren hinterlassen. Der Einfluß der Sendung des Methodius auf das Regionalrecht in Mitteleuropa muß noch eingehend erforscht werden.